

Kell-e új elit?

A konferencia címe számomra kihívó volt, de szerintem, ha a világban elismert nemzet akarunk lenni, akkor a magyar szellemi teljesítményekkel a világ kultúráját kell gazdagítanunk és akkor a világ válasza is hasonló lesz. Tudni illik, a szellemi alkotásaink nem a „mi utcánkban” kell, hogy hasznosak legyenek, hanem a világban. Nem becsülöm le a mi magyar kultúránkat, de fontosnak tartom a helyét a globalizálódó világban.

Ilyen alapon gondolkodtam, hogy mit is címezzek a konferencia jeles résztvevőinek.

Vannak friss és aktuális jegyzeteim, amelyek összegyűrhatók lennének egy rövid beszámolóba, de úgy döntöttem, hogy visszanyúlva a múltba tükröt tartok magunk elé, vagy valakik elé, mert amit bemutatok, már régen is vitát válthatott volna ki, de akkor sem a napi – rövid lélegzetű problémáinkat érintette, hanem az elit szükségességét, szerepét a fejlődésben.

Régen volt, még Keszthelyen voltam vendégprofesszor 1997-ben, amikor a Napló akkori főszerkesztője megkért, hogy segítsek a nehézségekkel küszködő hetilapnak és írjak társadalmi – gazdasági kérdéseket feldolgozó cikkeket a Napló számára.

Miután tisztáztuk, hogy „vatikáni valutával” fog fizetni, amit „Isten fizesse meg néven” ismerünk, írtam néhány cikket, mert egy magyar hetilapot, úgy éreztem támogatnom kell. A cikkek közül megemlítem a „Demográfiai változások és intergenerációs méltányosság” című cikket és a címben is szereplő cikkemet, amelyet majd bemutatok, néhány kommentárral frissítve.

Szerintem az elsőnek említett cikk egy olyan problémát taglalt, amely ma is érzékenyen érint bennünket. A Bismark által megalapozott és államilag megszervezett szociális ellátórendszerbe szinte beleszületünk, megszoktuk és pusztába kiáltott szavakká váltak figyelmeztetéseink, hogy a sok kedvezményrel és a nyugdíjalapokkal történő visszaélésekkel kérdésessé teszik a döntéshozók a jövő nyugdíj kifizetéseit.

---

* Dr. Somogyi Sándor, nyugalmazott egyetemi tanár, Újvidéki Egyetem, Közgazdasági Kar és Mezőgazdasági Kar, professor emeritus a Pannon Egyetemen, Georgikon Mezőgazdasági Kar, Szabadka

Miért tettem ezt?

Azt gondoltam, hogy aki ambicionálja, hogy a szellemi elithez próbáljon tartozni, fel kell hívni a figyelmet a hosszabb távon jelentkező problémákra.

Mások is érintették a problémát, de senki nem vette komolyan, nem alakult ki társadalmi érdeklődés. Mindenki elhitte, hogy majd a politikusok megoldják. Sajnos nem érezték az érintettek, hogy mi is lesz ennek az ára. Ma is a költségvetésből és a friss befizetésekből fedezik a nyugdíjakat, amivel a fejlesztési források egy részét és a nyugdíjalapok jövőjét éljük fel.

Így járnak, akik elhiszik, hogy az állam majd mindent megold.

A másik cikket szintén 1997-ben adtam le. Akkor is az izgatott, hogy kell-e új elit, vagy marad mellékszereplője a napi politikának, ha azt mondja, amit a politika jónak tart.

Ma ez égetőbb kérdés, mint akkor.

Az akkori cikket csak apró megjegyzésekkel, vagy aktuális információkkal bővítem. Akkori gondolataim főleg fejlődési kérdésekhez kötődtek, amelyeket valahol a fejlett világban az elit tevékenysége generál. Ugyanakkor itt Közép-Európában a kísérő fejlődést, a mások levetett technológiáinak átvételét tapasztaltam és az a kérdés izgatott, hogy miért nincs az itt is fellelhető elitnek elegendő működési tere. Ha ki akar törni, miért kell neki elmenni a fejlettebb államokba.

Lássuk az akkori gondolataimat és próbáljuk megítélni, van-e ennek ma is aktualitása.

Az emberiség világviszonylatban, de szűkebb régióinkban is különböző jellegű, megoldhatatlannak tűnő ellentétekkel küszködik. Az érzékelhető ellentétek kezelhetlensége nyomasztó érzésként nehezednek ránk. Ehhez az érzéshez hozzájárulnak a régi görcsök:

- Az antidemokratikus harapófogóban megszokott tekintélyelvű véleményalkotás, - ami sokszor aktualizálódik a mai viszonyok között is.
- Kilátástalanság érzés, - ami az utolsó időben felerősödött.
- Félelem a változásoktól, stb.

Soroljunk fel néhány környezetünket is sújtó, kilátástalanságot és ijesztő változást sugalló jelenséget:

- Gazdasági recesszió – mint ha mostanában is lenne.
- Emigráció és belső migráció a nagy központok felé – mint ha most felerősödött volna nemzetközi viszonylatban. Vannak, akik ezt eltúlozva népvándorlás tartják.

- Szegények és gazdagok közötti szakadék tágulása – ha nem hiszik, hogy ez jelen van, olvassanak bele Tomas Piketty „A tőke a XXI században” című könyvébe, amely magyarul is megjelent már.

- A munkatermelékenység hajszolásának és a munkanélküliségnek ellentéte – ami csak fokozódik a technikai – technológiai fejlődéssel.

- A (gazdagodó) gazdasági centrum és a (szegényedő) gazdasági periféria ellentétei – még jobban kiéleződnek – ebben a kérdésben is ajánlhatom Piketty –t és kritikussait.

- A humánértékek alárendelése a gazdasági érdekeknek – naponta megfigyelhető.

- A világgazdaság koncentrációs irányvétele, ami nem a mi kevésbé fejlett országainknak kedvez.

- A gazdasági recesszió hatása a tőzsdékre – ami naponta megfigyelhető az internetes újságokban is.

- A tőke áramlása az olcsó munka és más erőforrások irányába, de olyan lefőlözési mechanizmusok beépítésével, amelyek szintén a gazdasági centrumnak kedveznek.

- Az elosztás-orientáltság újabban jelentkező elitélése és elvetése.

Ezek a jelenségek, összefonódnak, átfednek, egymásra is hatással vannak és nem könnyű tisztán átlátni, megérteni őket.

Néhány idevágó, világgazdaságot érintő vélemény abból az időből (érdekes lehet ilyen távlatból) és a mai aktualitásuk.

Ezt annál inkább is megteszem, mert most is meggyőződésem, hogy a felvilágosult elitnek meg kell ütköznie a gazdasági és politikai folyamatokat uraló akarnokokkal és a civilizálódás, demokratizálódás felé kell terelnie a társadalmat. Nem hagyhatjuk, hogy Európa csalódjon bennünk, még ha egyes kérdésekben mi is csalódtunk Európában.

Visszatérek a régi tartalomhoz.

Leger Sivard az USA Fegyverzetellenőrzési és Leszerelési Hivatalának igazgatója mondta a cikk írása előtt, hogy a haditermelés 1986-ban elérte a 900 milliárd dollárt, 100 millió embert foglalkoztatott a világon, és nincs válasz arra, hogy ez mivel helyettesíthető. – A legfrissebb adatok szerint tavaly 1,75 ezermilliárd dollárt költöttek fegyverkezésre a világon, ami a világgazdaság éves kibocsájtásának 2,3%-a.

Mintha jelentős lenne a hadiipar növekedése az állandó békeharc közepén. Azt gondolom, hogy van békeharc, de állandó versenyben a fegyverkezésben érdekeltekkel.

Frederick Clairmont nemzetközi közgazdász és John Cvanagh pénzügyi kutató szerint a világgazdaságot 37.000 transznacionális vállala-

lat és azok 170.000 leányvállalata uralja. Ezek között is meghatározó a 200 legnagyobb, amelyek a világ üzleti forgalmának több mint 25%-át bonyolítják le. Ebből a 200 leghatalmasabb transznacionális szervezetből az 5 legfejlettebb ország (USA, Japán, Németország, Franciaország és Anglia) több mint 170-et mondhat magáénak. Természetesen, az erőviszonyok ezen a csoporton belül változnak. Még 1982-ben ezekből a szervezetekből az USA-é volt 80, ma már csak 60. Japán csak 35-öt ellenőrzött 1982-ben, de ma már 54-et. Az EU tagállamai egyenként jelentéktelen erőt képviselnek a két óriáshoz viszonyítva, de együttesen nagyobb erőt képviselnek az USA-nál is.

Akkor a cikkben még Kínát nem is említettem, ma viszont a világ második legnagyobb gazdasága, amelynek mozgása hatalmas hatással van a világgazdaságra. Kína a nyersanyagforrások és nyersanyagok vásárlásaival állandó nyomás alatt tartják a világot. Ugyanakkor a kínai tudományos elittel és eredményeikkel mind jobban számolni kell.

Nem is terhelem mondanivalómat újabb adatokkal, de mindenki értesülhetett, hogy a nagy felvásárlások és integrációk a világban tovább erősödtek.

A cikkben megállapítottam, hogy nem e nagy szervezetek létezése a probléma. Ezek óriási tudást koncentrálnak és nélkülük a technológia fejlesztése szinte elképzelhetetlen. Hiszen, nem csak a tőkekoncentráció hatalmas, hanem a tudományos eredmények és a tudományos elit koncentrációja is a fejlett országokban.

A probléma abban van, hogy ezen gazdasági erőközpontok befolyásolási ereje maga alá gyűri a politikai, társadalmi és humán érdekeket is. Ezen óriások növekedésével ez a hatás még tovább növekszik. Az elmúlt periódusban például egy év alatt csak kisebb vállalatok megvásárlására 119 milliárd dollárt költöttek. – Ezek az irányzatok azóta tovább növekedtek.

Egy friss példa a söripari koncentrációról. Az ABInBev söripari óriás fel akarja vásárolni a legnagyobb riválisát a SABMillert. Ha ezt jóváhagyják a részvényesek és versenyhivatalok, kialakul egy 275 milliárd dollárt érő óriás. Ezek nem sör márkanevek, de minden nálunk ismert sörmárka hozzájuk fog tartozni. Ellenőrizni fogják a piacot, de ki ellenőrizheti őket?

Ennek fő oka, hogy nem akarnak a kereskedelmi korlátozások miatt kiszorulni a piacokról. Nem érdekli őket a megvásárolt termelőkapacitás és az emberek foglalkoztatása, hanem a piac, a konkurencia kapcsolása az integráció segítségével.

Kérdi e valaki az elitet az ilyen változásokról?

A világpiacon tőkemozgásokban hasonlóan fontos kérdés az olcsó ázsiai és afrikai munkaerő tőkeelszívó hatása. A munkaerő árának eltérései és ennek hatása a következőkből látható.

Az akkori cikkben található néhány adat az akkori állapotokról.

Németország iparában az átlag órabér 13,09 dollár, Angliában 9,5, Olaszországban 9,52, Görögországban 4,08, Portugáliában 2,70.

Egy másik összehasonlítás szerint a magyar textilmunkás bére csak 10,5%-a, a lengyelé 5,2%-a, a románé 3,8%-a, a fülöp-szigeteki munkás bére 2,1 %-a a francia textilmunkás bérének.

A helyzet nem változott lényegesen. Mellékeltem az EUROSTAT grafikonjait a bérekről 2014 – ben és a minimálbérekről 2015 januárjában.

Ugyanakkor a beáramló tőke és az olcsó munkaerő alkalmazásának pénzügyi eredménye a lefölözési politikáknak köszönhetően visszaozmlik a fejlettekhez. A tőkekihelyező országok ezen bevételek elosztásával vásárolják meg saját határaikon belül a szociális békét. Az is igaz, hogy ez irányítja a fejlettekre a figyelmet és határozza meg a migráció irányát. (Akik „bebecsajtást” nyernek, tényleg jobb anyagi pozícióba kerülhetnek, de ezért vállalniuk kell a beilleszkedés nehézségeit, másodrendűséget az őshonosokhoz viszonyítva.) – A cikk e gondolata most teljesen idejétmúlt, mert a migránsok jelenlegi beözönlése Szíriából és más háborús területekről új helyzetet teremtett.

A fejlődés oda vezetett, hogy már nem a „proletár” a probléma, aki fizikai erejének taylori kihasználása ellenében keveset kap, hanem a marginalizálódottak, akik kihullottak a munkával jövedelmet biztosító sorából, akik talajukat és reményüket veszítették. Ezek száma nem csökken, mert a munkanélküliek képezik ennek a rétegnek az utánpótlását. – Sajnos a munkanélküliség problémája is növekedett és nem csökkent.

Közép-Európának van még egy égető problémája.

Az elaprózott parcellákra szorult agrárnépesség, amely szintén marginalizálódottnak tekinthető. Támogatás nélkül, a mezőgazdasági termékárak nyomottsága és ellenőrzöttsége mellett képtelen fennmaradni, mint termelő és megfelelő életszínvonalat biztosítani családjának. – Sajnos az agrárnépesség vezető elitjéről mind kisebb mértékben vezetünk számot.

A megrekedt gazdasági fejlődés miatt a városokban is problematikus a helyzet. Ebből táplálkozik a kilátástalanság mind városban mind

falun, buzognak fel az irracionális nacionalista érzelmek, etnikai türelmetlenség, stb.

Sajnos ezt nyugat nem tudja sem megérteni, sem kezelni. Ugyanakkor, mint erőközpont fenntartja magának a jogot a beleszólásra, mert piacának, gazdasági terjeszkedésének veszélyeztetését látja. Ilyen módon a saját kritériumaik szerint helyesnek tűnő megoldásokkal befolyásolják az itt élő népek helyzetét, amelyeket egyébként is, mint perifériára szorult - marginalizálódott - embertömegeket kezelnek.

A rendszerváltás kapcsán joggal elítéltük a szocialista rezsimit az egyenlősínek nevezhető elosztás - orientáltság miatt. Teherként nehezedett ránk, hogy a gazdasági felemelkedést hajszolták, de ezt motiváció nélkül akarták megvalósítani. Ettől a teherből is meg kell szabadulni. Egyik oldalról a gazdaságilag meg nem alapozott szociális rendszert le kell építeni, de az elosztás orientáltságot nem kell teljesen elvetni. Az elosztást a lehetőségekkel össze kell hangolni, mert nem vagyunk „homo oeconomicus”-ok s nem csak azért élünk, hogy dolgozzunk, hanem azért dolgozunk, hogy a lehetőségekhez mérten a legjobb életminőséget biztosítsuk önmagunknak.

A munkatermelékenység klasszikus módszerekkel történő hajszolása, vagy a hatékonyság célszerűbb megvalósítása is fontos kérdés.

A fejlettek megfelelő szinten ellátták eszközökkel és energiával a fizikai munkát. Ezzel túlléptek a fizikai munka termelékenységnövelésének taylorista módszerekkel történő fojtogató szintjén. Az ipari és az ipariból az informatikai társadalomba történő átlépést megelőző nemzetek olyan körülményeket teremtettek, amelyben a továbblépés már nem a fizikai munka, hanem a kreatív munka és a tökéletes technológiai megoldások alkalmazásának függvénye. Ennek fejében engedhették meg maguknak a szociális piacgazdálkodásnak nevezett elosztás - orientáltságot. Hivatkozva az előzőekben említett lefőlöző mechanizmusokra, tudható, hogy ez nem csak a saját teljesítményük, hanem a kevésbé fejlettek terhére történik, akik kihasználható munkaerőpiacot, nyersanyagforrást és árufelvevő piacot jelentenek. (Nem kívánok kitérni a fejlettek szociális rendszerének problémáira, annak hatására a világ tőkepiacára. Erről már korábban írtam. Talán annyit, hogy vannak elemzések, amelyek rámutatnak a fejlettek szociális rendszeréből adódó problémákra. Kénytelenek lesznek változtatni. A kevésbé fejlettek megfelelő fejlődési stratégiája, pozíció javulása, gazdasági eredményei ezt csak gyorsíthatják.)

Ha régiókban el kívánunk valamit érni, le kell tennünk a kísérő típusú fejlesztési stratégia kizárólagos alkalmazásáról, ami újratermeli függőségünket. Le kell tenni a munkatermelékenység primitív - csak a fizikai munka jobb kihasználását jelentő felfogásról. El kell fogadni a kreatív erők jobb megbecsülését, akik eredményeket, felzárkózást tudnak teremteni.

Ha valaki erre azt mondja, hogy ez a kreatívok elitizmusa lenne, akkor csak egy érvem van. Ideje lenne, mert képezték már az elitet:

- a legnagyobb bunkóval hadonászó ősemberek,
- a legtöbb rabszolgával bíró rabszolgatartók,
- a legtöbb jobbágyot deresre húzó főurak,
- a legkegyetlenebb katonák,
- a legsimulékonyabb politikusok.

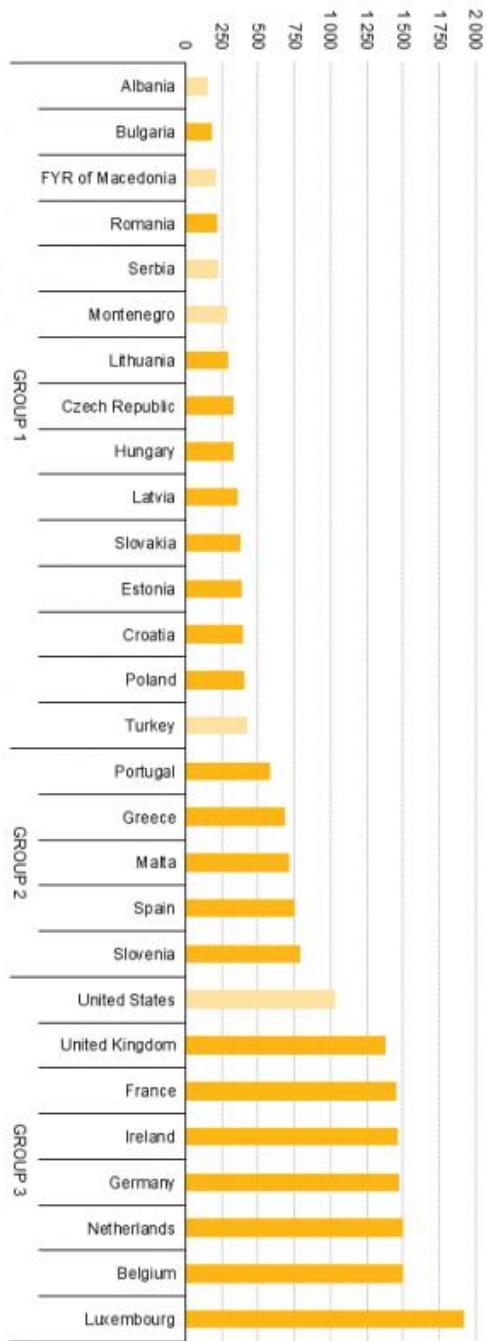
A tudás azonban mindig csak szenvedő alanya volt a különböző köntösökbe bújtatott akarnokságnak. Ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a kutatók, fejlesztők, értelmiségiek között a függetlenek mellett, vannak, akik beálltak valamilyen politikai falanxba, tudásukat úgy váltják pénzre, hogy azt mondják, amire a gazdái utasítják, vagy amit mame-lukként hasznosnak látnak.

Úgy látom, nem sok változott az utolsó 18 – 20 évben. A társadalmi – gazdasági ellentétek, problémák – talán – még jobban kiéleződtek és globalizálódtak.

Tovább is fennmaradt a kérdés, hogy kell – e új elit és milyen?

Talán annyit hozzá lehet tenni kérdésként, hogy kommunikációs versenyben akarunk versenyképességet mutatni, vagy a kreatívok újat teremtő versenyében?

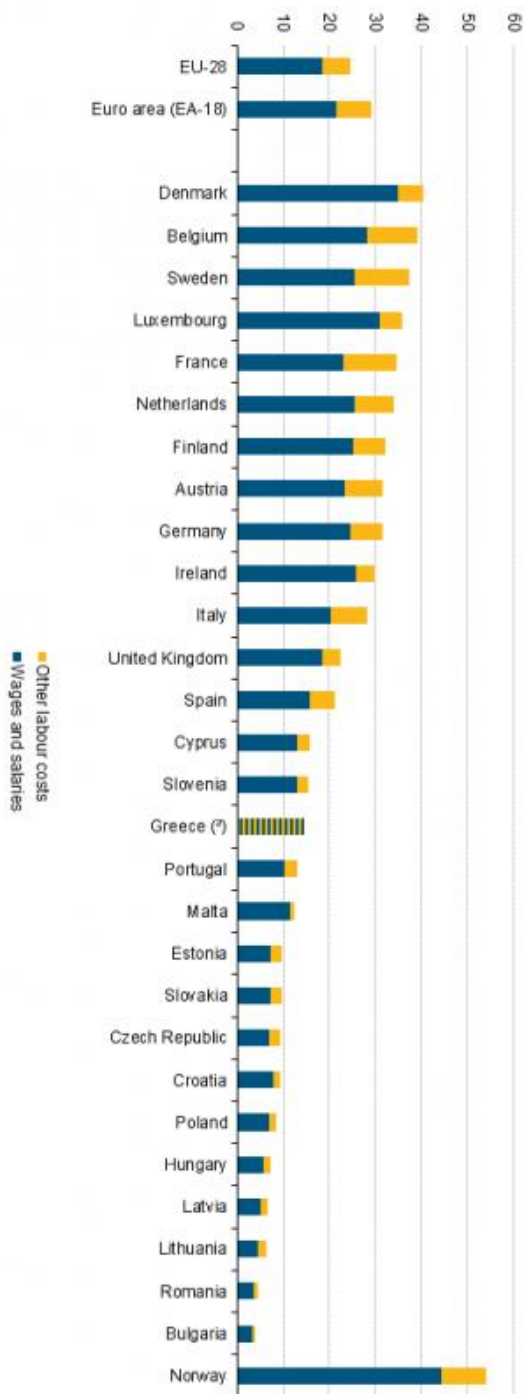
Szerintem szükség van az elitre, az elit függetlenségére, mint a fejlődés szellemi erejére, de kell, hogy érezze társadalom iránti kötelezettségét is.

(*) Denmark, Italy, Cyprus, Austria, Finland and Sweden: no national minimum wage.
 Source: Eurostat (online data code: eam_mw_cur)

1. ábra
 Minimálbérek az Európai Unió tagállamaiban (2015 január)

(*) Enterprises with 10 or more employees; NACE Rev. 2 Sections B to S excluding O. Provisional data.
 (*) Only the total labour cost is available.
 Source: Eurostat (online data code: ic_lcl_rev)

2. ábra
 Becsült óránkénti munkaerőköltség az Európai Unió tagállamaiban 2014-ben